

L'estada del doctor Josep Estalella a l'Institut de Girona (1905-1919)

Una contribució a la commemoració del vuitantè aniversari (el 20 d'abril del 2018) de la mort de Josep Estalella

Per a qualsevol estudiós de la història de l'educació a casa nostra, el nom de Josep Estalella i Graells (1879-1938) comporta tot un seguit de reminiscències d'ensenyament actiu i de renovació pedagògica.

**JAUME BALTÀ I MONER i
SALVADOR DOMÈNECH I DOMÈNECH > Text**

Josep Estalella va revolucionar l'educació secundària del segle XX amb la creació i la direcció de l'Institut-Escola de la Generalitat, inaugurat el 3 de febrer del 1932 i finat el 26 de gener del 1939, quan les tropes marroquines franquistes i els *bersaglieri* italians ocuparen l'edifici de l'antic palau del governador (actualment hi ha l'Institut Verdaguer) del parc de la Ciutadella, davant del Parlament de Catalunya. Ha esdevingut un assaig innovador encara no igualat, que a la pràctica ha comportat considerar el doctor Estalella un referent, un paradigma.

La seva màxima era «no calen plans, programes ni mètodes, sinó mestres, mestres i mestres». Per això va comptar, com a director de l'Institut-Escola del Parc, amb els més eminents catedràtics dels país i les millors fornades de llicenciats en ciències i lletres que havien sortit recentment de la Universitat. I el seu objectiu formatiu: «M'he proposat de fer bones

persones, si a més surten fortes, millor; i si a més em surten sàvies, encara millor». Metodològicament va desterrar el memorisme, les classes magistrals, el llibre de text (era un llibre més de la biblioteca de centre)... i donà el protagonisme actiu a l'alumnat a assolir una formació humanista al més integral possible.

La seva màxima era «no calen plans, programes ni mètodes, sinó mestres, mestres i mestres». Per això va comptar, com a director de l'Institut-Escola del Parc, amb els més eminents catedràtics dels país

Arxiu SDD

>> *El doctor Estalella dibuixat pel seu amic Puig i Adam.*

ble, en què el paper del docent era de supervisor i guia dels aprenentatges contextualitzats. Per comandar aquesta important tasca, sorgida del Consell de Cultura presidit per Ventura Gassol, tingué la impagable adhesió, com a mà

>> Josep Estalella i Angeleta Ferrer en una excursió de l'Institut-Escola a la platja.

Arxiu SDD

dreta, de la professora Angeleta Ferrer, filla de Rosa Sensat.

Amb aquest article els autors no pretenem pas aprofundir sobre la seva creació magna, però sí donar a conèixer el seu ideari pedagògic, nascut i desenvolupat arran dels catorze anys de docència a l'Institut d'Ensenyament Mitjà de Girona.

Tot té un origen

El febrer de 1905 (el mateix any que es va casar amb Joana Ayxelà, el mes de juny) Josep Estalella va obtenir la càtedra de física i química a l'Institut de Girona. Al setembre la parella hi anà a viure, concretament en un pis del carrer del Progrés. Cal deixar constància que en aquella època, fins que no va arribar la República, només hi havia un institut d'ensenyament secundari públic per capital de província, al marge del seu nombre d'habitants.

Tot i el sou fix de funcionari, la seva inclinació per la indústria el va portar a treballar d'enginyer industrial en diverses empreses acreditades de la ciutat, com Construcciones Mecánicas y Electricas, Enseca, Planas, Flaquer i Cía., i de manera especial a la fàbrica de motors elèctrics

Adroher y Hermanos, que es trobava ubicada a no gaires travessies de la seva llar. Òbviament, aquestes feines les realitzava a les tardes i quan no tenia reunions extres d'institut.

El seu esperit professional inquiet el va portar també a participar en rellevants obres d'infraestructura. Dos bons exemples en són la construcció de la Central Hidroelèctrica del Pasteral, a la comarca de la Selva, i la conducció d'aigua i electricitat al santuari de Santa Maria del Colell, a la Garrotxa. La seva vàlua va comportar que el 1908 el nomenessin vocal de la Junta Provincial de Sanitat de Girona. Mitjançant un treball acurat de laboratori, va portar a terme anàlisis d'aigües de diverses deus i fonts de la zona, d'entre les quals

El seu esperit professional inquiet el va portar també a participar en rellevants obres d'infraestructura, com la construcció de la Central Hidroelèctrica del Pasteral

destaquen la que feu a la font Picant (vall de Sant Daniel) i als balnearis Prat i Vichy Catalán, de Caldes de Malavella, al llarg de 1913 i 1914.

Una de les herències materials que deixà a Girona va ser la instal·lació d'un observatori meteorològic que va muntar i organitzar per complementar les sessions teòriques de les matèries. Com que fins llavors no n'hi havia hagut cap, va passar a ser aviat l'observatori oficial de la ciutat. La perseverant activitat creadora va quedar trasbalsada per la malaltia i posterior mort de la seva muller, Joana, ocorreguda el juliol del 1916.

Els catorze anys de docència a la ciutat de l'Onyar són crucials per entendre l'Estalella modernitzador en l'educació: claredat en les explicacions, treballs pràctics, sortides a obradors i fàbriques, experiments originals al laboratori, excursions... I, sobretot, el contacte cognitiu i afectiu entre docent i discent, que rarament es donava en aquesta etapa educativa. Cal dir que l'Institut de Girona d'aquella època (fins i tot durant el franquisme) era un centre atípic respecte a l'ensenyament tradicional que es duia a terme a la resta de centres de l'Estat, que era

Arxiu SDD

>> Portada del llibre publicat quan Josep Estalella era professor a Girona.

la impartició de lliçons magistrals com a norma. A més de la interacció humana i pedagògica que s'hi produïa, Josep Estalella es va trobar amb personalitats com el doctor Rafael Ballester (professor de geografia i història) i el doctor Manuel Cazorro que, amb la seva activitat prolífica en la potenciació de les ciències naturals, va deixar una gran petja docent i d'obra publicada de recerca.

El pas del doctor Estalella per l'Institut de Girona deixà també una profunda empremta en els batxillers, perquè a l'excel·lència d'ensenyar d'una manera entenedora la matèria s'hi ajuntava un esperit juvenívol i proper a l'alumnat. En la següent visió que dona Lluís Pericot, un exalumne i fill d'un exprofessor del mateix centre, s'hi resumeix d'una manera senzilla, però clara i fidedigna, la seva qualitat humana i professional. El següent text està inclòs a l'obra *En el quarantè aniversari de la fundació de l'Institut-Escola: 1932-1972*: «Aprendre la Física amb ell era un joc agradable. A això contribuïen diversos factors: la seva afabilitat envers nosaltres, la claredat en les seves explicacions i la passió que hi posava, l'originalitat de moltes de les seves idees, els experiments freqüents i reeixits, les excel·lències del llibre de text i els problemes nombrosos que havíem de resoldre».

Ho portava dins, era vocacional: no feia de professor, era professor!

Amb l'honradesa i la vitalitat que el caracteritzaven es va abocar a exercir la seva tasca de formador amb l'entusiasme que es despenia de la seva màxima, que tot sovint repetia als seus alumnes: «Quan facis alguna cosa, fes-la com si en allò t'hi anés la vida». Allà es forjà el seu ideari pedagògic, gestant-se el professor amb recursos, transformant l'anquilosament metodològic de les classes en sessions pràctiques i experimentals. La lliçó tant s'aprenia a les aules com en les sortides que es realitzaven per l'entorn: eren activitats escolars fetes paret enllà del centre.

Aquest bagatge en la innovació dels processos d'ensenyament i aprenentatge, la fama d'home de ciència i la difusió que tingueren els llibres de text que havia traduït i confeccionat feren possible que se'l considerés el millor catedràtic en la seva especialitat. Entre els seus llibres, cal destacar el que publicà el 1914 a l'editorial Gustavo Gili, *Compendio de Física y Química*, que va traduir del professor alemany J. Kleiber a més d'ampliar-lo i complementar-lo amb un contingut més entenedor i l'aportació d'esquemes i dibuixos més clarificadors.

Va ser becat per la Junta de Ampliación de Estudios (creada per la Institución Libre de Enseñanza) per conèixer realitats escolars del sud de França i el nord d'Itàlia. El reconeixement estatal vingué per la incorporació al claustre de l'Instituto Escuela de Madrid des del mes d'octubre

del 1919 fins al mes de desembre del 1921; els tres darrers mesos, com a director. El fet que ho deixés d'una manera tan sobtada va ser, bàsicament, pel traspàs del seu pare. Llavors, per tornar al més a prop de Vilafranca, de la seva família i de les amistats, va haver de fer una permuta de la plaça de què disposava en propietat a Girona amb la d'un altre catedràtic (el senyor Camps, gironí) que la tenia a l'Institut de Tarragona. Aquest fet va comportar començar una altra etapa, més lligada al seu Penedès, a la seva Vilafranca natal, que mai va deixar de portar a dins.

Va haver de venir la Segona República per fer realitat el seu projecte formatiu de país. La idea de crear l'Institut-Escola, però, no va caure del cel, sinó d'haver conegut in situ l'Instituto Escuela de Madrid, si bé ell hi donà unes característiques pròpies de catalanitat, tant en els aspectes de llengua com de cultura, curricular i d'activitats extraescolars. I de veure els deixebles com un tot. Per això valorava molt les estades que a l'estiu es feien a la Colònia Escolar de Can Surell, al Montseny, perquè allà, a més a més de l'alumne, s'hi coneixia la personalitat espontània que hi havia a dintre de cada noi i de cada noia.

Jaume Baltà i Moner

és documentalista.

Salvador Domènech i Domènech

és escriptor.

Arxiu SDD

>> El grup classe Cadí de l'Institut-Escola visitant Sant Pere de Galligants.